

KÖNYVISMERTETÉS

Magnátske rody v našich dejinách 1526–1948. (Frederik FEDER-MAYER a kol.) Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť. 2012. 379 p. (ISBN 978-80-970196-6-2)

A 20. század második felében a kommunista rendszer ideológiája miatt a nemességgel kapcsolatos kutatások háttérbe szorultak. 1989 után újra lehetőség nyílt nagyobb figyelmet fordítani az efféle kutatómunkának. 1991-ben megalakult a Szlovák Genealógiai és Heraldikai Társulat, amely azóta is sokrétű tevékenységet fejt ki. Az ismertetés tárgyát képező könyv, a *Mágnás családok történelmünkben 1526–1948*, a megalakulás huszadik évfordulója alkalmából kiadott évkönyv, mely Frederik Federmayer szerkesztésében látott napvilágot.

A könyvben összesen 14 tanulmány kapott helyet, ebből 11 szlovák és 3 cseh nyelvű. A bevezető (7–8) után rövid összefoglalót olvashatunk az arisztokráciával foglalkozó szlovák kutatás állásáról és aktuális problémáiról (9–12), majd maguk a tanulmányok következnek, melyeket két témakörre, ill. fejezetre osztottak.

Az első fejezet (Arisztokrácia az állam-, az egyház- és a családpolitika érdekei között – *Aristokracia medzi záujmami štátu, cirkvi a rodovej politiky*) nyitótanulmánya Pálffy Géza 16. század arisztokráciájáról szóló írása (*Baróni a magnáti v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí*, 17–28). Federmayer a Zombori Lippayak történetét dolgozta fel (*Lippayovci zo Zomboru. Genealogický pohľad na vznik novej prohabsburskej aristokracie*, 29–77) a kezdetektől a család kihalásáig, több helyen pontosítva az eddigi ismereteinket. Ezt követi Anna Fundárková értekezése (*Politické skupiny uhorských aristokratov v rokoch 1625–1653*, 78–94) a 1625–1653 évek közötti politikai csoportosulásokról, melyek élén Esterházy Miklós, Pálffy Pál és Lippay György álltak. A mágnások rekatolizáció során játszott szerepéről Ingrid Kušniráková ír (*Vplyv uhorských magnátov na obnovu katolíckej cirkvi a podobu ľudovej zbožnosti v prvej polovici 17. storočia*, 95–112), Ján Županič pedig a dunai Habsburg Birodalom nemességéről és arisztokráciájáról, annak belső tagoltságáról ad jellemzést, s rámutat arra, hogy az arisztokraták a lovagrendek tagjaiként milyen előnyöket élvezhettek (*Šlechta a aristokracie v podunajské monarchii*, 113–128). Az első fejezetet Roman Holec tanulmánya zárja (*Aristokracia v procese modernizačných zmien na príklade Uhorska a Slovenska, 1867–1918*, 129–154), melyben a szerző többek között az arisztokráciát mutatja be a modernizáció évei alatt.

A második fejezetben (*Formy aristokracickej reprezentácie – kontrast verejného a súkromného priestoru*) az arisztokraták mindennapjaival, tevékenységével, címereivel és pecsétjeivel foglalkozó tanulmányok kaptak helyet. Lengyel Tünde a nemesasszonyok életmódjába nyújt betekintést („...úlohou žien je sedieť doma, rozprávať sa s Bohom a priasť.“ *Každodenný život ranonovovekej šľachtickej*, 159–168), Diana Duchoňová Habsburg Ferdinánd királyi udvarának mintája alapján kialakított koraiújkori nemesi udvarokat mutatja be (*Uhorský aristokratický dvor v ranom novoveku*, 169–185). A morva nemesi rendbe beilleszkedő magyar nemességről szól Jiří Brňovják értekezése (*Uherská vyšší šlechta v moravských kvaternech majestátu a sľibů věrnosti od poloviny 17. do poloviny 19. stolecí*, 186–222). A beilleszkedés feltételeinek teljesítése után a nemes (a magyarországi indigenátushoz) hasonló incolatus-t kapott. (*Habilitierung im Lande*). Ezt a műveletet jogi könyvekben, az un. Landtafelben jegyezték fel, melyek Cseh- és Morvaországban az egyes birtokadományok feljegyzésén túl a törvények, országgyűlési határozatok, rendeletek rögzítésére is szolgáltak. Az említett tanulmányban ezekből rövid regesztákat, s azokhoz tartozó kommentárokat olvashatunk. Ezt Marek Starý a cseh és magyar nemesség koraiújkori kapcsolatait feltáró tanulmánya követi (*Uherská šlechta v Čechách v raném novoveku. Právní konsekvence a prameny poznání*, 223–238). Igor Graus az Aranygyapjas lovagrendbe tartozó magyar nemesekről ír. A tanulmány tartalmazza a nemesek névsorát is. (*AULTRE N'AURAY. Rad Zlatého rúna a uhorská šľachta*, 239–255). Ezt követi Federmayer a mágnások címereinek és pecsétjeinek funkcióit taglaló, és az Amadé család heraldikai történetét bemutató munkája (*Uhorskí magnáti a ich erby v novoveku. Heraldický príbeh rodu Amade*, 256–291). Miroslav Čovan a 16. és 17. századból származó szepesi nemesek sírfelirataira hívja fel a figyelmet (*Sepulkrácie významných šarišských rodov. Prameň ku genealogickému výskumu šľachty*, 292–311). Ezek ugyanis szerinte nem kellőképpen értékelt és kihasznált epigráfiai, genealógiai és egyéb történelem segétdományi források. A fejezet és egyben a könyv utolsó tanulmánya Martina Orosová tollából származik, aki az arisztokrata rezidenciák 1918, ill. 1945 utáni sorsát mutatja be (*Osudy rezidencií vyššej šľachty a ich zbierok po roku 1918 a po roku 1945*, 312–331).

A felhasznált irodalom (332–355), a levéltárak rövidítéseinek jegyzéke (356–357), valamint a névmutató után német nyelvű összefoglalókat olvashatunk a tanulmányokról (366–376), majd a szerzők rövid bemutatása következik (377–379).

A kutatók tanulmányainak témáit a szerkesztősséggel egyeztetve, közös megegyezés alapján választották ki, hogy azok a kutatásuk legfrissebb eredményeit tartalmazzák. Így, tehát a legaktuálisabb problémákkal foglalkoznak, bár akad olyan értekezés is, amelyet korábban, más helyett már publikáltak (Pálffy Géza tanulmánya). Természetesen, a tanulmányok megfelelő kritikai apparátussal rendelkeznek, különböző statisztikai-, genealógiai- és egyéb táblázatokkal gazdagítottak. Pozitívumként említhető meg, hogy a családnevek eredeti helyesírással szerepelnek, nem a szlovákkal, amely a szerkesztőség azon szándékát tükrözi, hogy a tanulmányok a külföldi kutatók számára érthetőbbek legyenek.

A könyvben szereplő tanulmányok sok tekintetben hiánypótlóak úgy a szlovák, mint a magyar történelemkutatás számára. A téma természetesen egyetlen könyvvel nem kimeríthető, ezért remélhetőleg lesz folytatása is e kezdeményezésnek.

Csiba Balázs

Leon Sokolovský: Pečate a znaky stolíc na Slovensku. 1. vyd. Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2010. 239 p. ISBN 978-80-89236-54-1.

Prof. PhDr. Leon Sokolovský a történelem segédtudományainak igen jeles művelője, a tudományterület szlovákiai meghatározó tudományos műhelye, a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kara Levéltártani és Történelmi Segédtudományi Tanszékének (Filozofická fakulta University Komenského v Bratislave. Katedra archivnictva a pomocných vied historických) vezetője. A kommunális heraldikát különösképpen előnyben részesítette kutatásai során. Ezekből a tárgykörökből is fontos előtanulmányokat publikált 2008-tól kezdődően.

Jelen kötetben a szerző tárgyalja valamennyi, a területet érintő, egykor (valamilyen formában) létezett közigazgatási egységet, az 1918-as évet megelőző időszakban. A szerző a teljesség igényével igyekezett feldolgozni a témakörben fennmaradt primér forrásokat. Így, a lehető legkimerítőbb formában kutatott szlovákiai és magyarországi levéltárakban, sőt múzeumokban is. Sor került egyes emlékek, például a vármegyeházákön előforduló épületplasztikai változatoknak vizsgálatára is. Az eléje kerülő vonatkozó vexillológiai példákat is bemutatja. A kötetben közölt részletes bibliográfiában 104 cím és 16 internetes forrás szerepel, szlovák, magyar, német, cseh, és latin nyelvű művek. A szűkebben vett heraldikai anyagokon túl, ezek között fellelhetők archontológiai, genealógiai, helytörténeti, és jogtörténeti művek is. A kötet értékét emeli, hogy 211 (döntően színes) illusztráció, és német (211–214.), magyar (215–217.), angol (207–209.) nyelvű összefoglaló is található benne.

A kötetben általánosságban is olvashatunk a magyarországi címer- és pecséthasználat kialakulásáról, fejlődéséről, a vonatkozó iratkezelés legfőbb jellegzetességeiről. Fontos megállapítása, hogy a vármegyei jelképhasználat kezdetei, éppen a közelmúlt szlovák kutatási eredményei figyelembevételével, jóval korábbiak, mint azt eddig gondoltuk. Így, ismeretté vált Liptó vármegye (Liptói provincia) pecsétje 1331-ből. Maga a fennmaradt lenyomat egyébként hiányos. Kiemelendők a szepesi 10 lándzsások székének különféle jelképei a 15. század végéről, 16. század legelejéről. Ezekről, bár már korábban közölték őket, a magyarországi tudományos közvélemény nem vesz tudomást.

Sokolovský részletesen bemutatja az 1550. évi LVIII. tc. alapján a vizsgált terület vonatkozásában kiadott (fennmaradt) valamennyi címereslevelet. Feldolgozza a vármegyei címer fejlődéstörténetét. A címer és címeres pecsét általános bemutatásán túl, kitér az esetleges különlegességekre. Természetesen a korabeli közigazgatási változások keretei közé helyezi a vármegyei jelképek fejlődését. Ennek megfelelően érinti magának a vármegyének, illetve a vármegyei jelképeknek (időleges) megszűnését jelentő II. József-féle 1786-os uralkodói rendeletet, amelynek alapján (az eddigi jelképek helyett) a koronás magyar kis címer került a közigazgatási jelképekre. Ennek ellentétéként bemutatja az adott területen 1790-től megnyilvánuló visszaállítási gyakorlatot.

Részletesebb tárgyalást kap a címerek, címeres pecsétek addig latin köriratainak magyar nyelvűvé változása, illetve az egyes címereslevelek (mint változatok) uralkodó általi ismételt kiadásai az 1830-as, 1840-es években, V. Ferdinánd uralkodása idején. Ugyancsak részletesebb bemutatást kap az 1849–1867 közötti időszakok jelképhasználata. Megjegyzendő, hogy ezek irányába is eddig kevés figyelem fordult Magyarországon. A kötetben olvashatunk (a modern, polgári) vármegyék (dualizmuskori) jelképeiről.

Mint ismeretes, 1918 után a területen a Csehszlovák első köztársaság időszakában különösen 1923-tól radikális közigazgatási reformot hajtottak végre. Az ennek eredményeként létrejövő úgynevezett nagymegyék a csehszlovák államcímert (kis címert) használták. Az addigi jelképeket ezekben nem integrálták, nem használták fel elemeiket sem. Sőt, egyáltalán nem került sor (teljesen új) jelképrendszer kialakítására. Sokolovsky professzor ismerteti a tárgykörben 1938–1945 között bekövetkezett változásokat is. Érinti a téma modern folytatását. Szlovákiában a 2001-es közigazgatási reform során nyolc (regionális) önkormányzati területet alakítottak ki. Ezek modern jelképrendszerében az egykor ezeket a területeket jelentő magyar vármegyei címereket alkalmazták. Erről a szlovák tudományos életben, illetve a közvéleményben különféle viták folytak. A szerző utal bizonyos heraldikai, jogi kérdésekre és arra, hogy ezeket a jelképeket (mindez ideig) nem változtatták meg, hanem széles körű használatuk érvényesül.

A kötet (szlovák alfabetikus sorrendben) tárgyalja az egyes vármegyéket. Minden rendelkezésére álló információt összegezve mutatja be az egyes területek jelképeinek kialakulását, fejlődését, esetleges módosulásait. Ennek során eddig javarészt teljesen ismeretlen anyagot gyűjtött össze, értékelt ki szisztematikusan, kiemelt szerepet kap a munkában a pecsétek feliratainak, azok módosulásainak elemzése. Nagyon lényeges a közölt anyag részletes, pontos heraldikai leírása. Mindez nem egy kérdésben jelentős mértékben meghaladottá teszi az eddigi magyar heraldikai szakirodalomban megfogalmazottakat.

Sokolovský professzor igen kiváló műve, a tárgykör teljesen hiánypótló megkerülhetetlen szakirodalma. A kötetet a magyar szakembereknek is ismerni és használni kell a nyelvi korlátok ellenére, mert a vármegyei jelképek általános vizsgálata a magyarországi szakirodalomban eléggé elhanyagolt területnek számít, az általánosságok szintjén mozog (Csáky Imre, Hoppál Dezső). Csupán egy-két vármegye esetében történt meg a tárgykör részletes feldolgozása: Vitek Gábor Fejér vármegye, Botka János Jász-Nagykun-Szolnok vármegye, Molnár András pedig Zala vármegye vonatkozó anyagát írta meg.

Pandula Attila